

16.12.2009

Liite 2

Perusopetuksen yleisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistustyöryhmälle

YHTEISKUNTAOPPI

Opetusneuvos Kristina Kaihari-Salminen

Yhteiskuntaopin tehtävä yleissivistyksen kokonaisuudessa

Perusopetuksen yhteiskuntaopin opetuksen tulee antaa perustiedot ja -taidot yhteiskunnan rakenteesta, toiminnasta ja kansalaisen vaikutusmahdollisuuksista sekä syventää oppilaan käsitystä ympäröivästä yhteiskunnasta ja omasta roolistaan siinä. Opetuksen tarkoituksena on tukea oppilaan kasvua suvaitsevaisiksi ja demokraattiseksi kansalaiseksi ja antaa hänelle kokemuksia yhteiskunnallisesta toimimisesta ja demokraattisesta vaikuttamisesta. Yhteiskuntaopin opetuksen keskeinen tehtävä on vahvistaa oppilaan peruskansalaistaitoja ja elämässä selviytymisen taitoja.

Yhteiskuntaopin opetuksessa tarkastellaan yhteiskunnan perusrakenteita ja keskeisiä ilmiöitä, vallankäyttöä ja vaikuttamista, taloutta ja hyvinvoinnin osatekijöitä, oikeutta ja turvallisuutta sekä suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuutta uusien uhkien Euroopassa ja maailmassa. Yhteiskuntaoppi rakentuu eri yhteiskuntatieteiden ja oikeustieteiden sisällöistä. Se luo opiskelijoille edellytyksiä aktiiviseen ja kriittiseen ajankohtaisten ilmiöiden tutkimiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Yhteiskuntaoppia ei voi onnistuneesti opettaa ilman jatkuvaa median seuraamista ja verkko- ja uutismedian käyttöä. Toiminnallinen ja osallistava mediakasvatus edistää parhaiten mediataitojen kehittymistä. Nuoret voivat hyödyntää tieto- ja viestintätekniikan osaamistaan ja sosiaalisia verkkofoorumeja yhteiskuntaopin opiskelussa.

Yhteiskuntaopin opetus tapahtuu tässä ja nyt. Ajankohtaisten asioiden ja tapahtumien seuraamisen, keskustelun ja analysoinnin kautta perehdytään ilmiöihin ja niiden taustalla oleviin tekijöihin ja lainalaisuuksiin syvällisemmin. Yhteiskuntaopin opiskelu on oppilas-lähtöistä, elämyksellistä, kokemuksellista ja toiminnallista. Yhteiskuntaopilla on vahva perinne kytkeytyä aktiivista kansalaisuutta edistäviin projekteihin ja oppilaskuntatyöhön. Yhteistyö yhteiskunnan eri toimijoiden, työelämän, yritysten, järjestöjen ja organisaatioiden kanssa on luonteenomaista yhteiskuntaopin opiskelemisessä.

Viime tuntijakopäätöksessä historia ja yhteiskuntaoppi erotettiin omiksi oppiaineikseen. Vaikka nämä oppiaineet ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa, yhteiskuntaopissa käsiteltävät näkökulmat ja kysymykset ovat erityyppisiä kuin historiassa (historiassa ajallisen muutoksen selittäminen ja ymmärtäminen, yhteiskuntaopissa yksilön ja yhteisön/yhteiskunnan toiminnan vuorovaikutus). (Löfström 2009)

Yhteiskuntaopin oppiaineen tavoitteet ja sisällöt keskittyvät erityisesti aktiiviseen kansalaisuuteen ja politiikan lukutaitoon, yrittäjyyteen, talous- ja kuluttajaosaamiseen, viestintä- ja mediaosaamiseen, oikeuskasvatukseen sekä eri kulttuurien tuntemiseen ja kansainvälisyyteen. Oppilaat oppivat sisältöjen kautta taitoja, jotka antavat osaltaan valmiuksia reagoida yhteiskunnallisiin ja työelämän muutoksiin sekä toimimaan oma-aloitteisesti ja innovatiivisesti yllättävissäkin

muutostilanteissa. Yhteiskuntaopin opiskelun kautta edistetään elinikäisen oppimisen avaintaitojen kehittymistä eli valmiuksia, joita jatkuva oppiminen, tulevaisuuden yhteiskunnan ja toimintaympäristön muuttuvat tarpeet edellyttävät. Kyse on yksilön kompetenssista toimia joustavasti eri tilanteissa ja saada kaikilla aloilla tarvittavaa ammattisivistystä, kansalaisvalmiuksia ja sosiaalista pääomaa.

Kansalaiskasvatuksen roolista on puhuttu viime vuosina paljon; kansalaiskasvatuksen käsite on laajentunut eikä yhteiskuntaopin merkitystä kansalaiskasvatuksen ydinaineena ole ehkä riittävästi tiedostettu. Viime vuosina aktiivisen kansalaisen taidot, nuorten osallisuus ja vaikuttaminen demokraattisessa yhteiskunnassa ovat nousseet yhä tärkeämmiksi yksilön hyvinvointia lisäävinä ja syrjäytymistä ehkäisevinä tekijöinä. Verkko vaikuttaminen ja mediaosaaminen ovat olennainen osa kansalaistaitoja.

Nuorten talous- ja kuluttajataidot sekä oman talouden hallinta nykyisessä kulutusyhteis-kunnassa korostuvat. Oppilaat toimivat markkinoilla kuluttajina, mikä asettaa haasteita sekä koti- että koulukasvatukselle. Kuluttajatietoutta ei opeteta kouluissa omana oppiaineenaan, vaan sitä käsitellään useiden eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien yhteydessä. Näihin teemoihin kytkeytyy myös oikeudellisia kysymyksiä.

Monikulttuurisuus ja kansainvälistyminen haastavat myös yhteiskuntaopin oppiaineena. Yhteiskuntaoppi on näkökulmaltaan vahvasti sidonnainen valtioon ja yhteen yhteiskuntaan, vaikka kansainväliset kytkennät on huomioitu. Yhteiskuntaopin tehtävä on sosiaalista. Haasteena on, miten tulisi sosiaalista maahanmuuttajataustaisia suomalaisten normien puitteissa, mutta ottaen huomioon erilaiset normit, joita eri yhteisöillä voi olla. Pluralismiin liittyvistä ristiriitaisuuksista (esim. erilaiset tasa-arvonormit, perhekäsitykset) olisi tärkeää keskustella laajemmin. (Virta 2009).

Yhteiskuntaopille ominaisia ja muiden aineiden kanssa toteutettavia aihekokonaisuuksia ovat etenkin kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys, viestintä ja mediataito, aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjäyys, vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta sekä turvallisuus ja liikenne. Niissä yhteiskuntaoppi tarjoaa omista lähtökohdistaan näkökulman tai ulottuvuuden, joka auttaa ymmärtämään ilmiötä laajemmin.

Yhteiskuntaopin opetuksen aseman kehittyminen (ja muutokset peruskoulun olemassaolon aikana)

Suomalaisella yhteiskuntaopin opetuksella on juurensa 1800-luvulla. Sen opetus alkoi kansa- ja oppikouluissa 1900-luvun alussa. Oppiaine kytkettiin 1900-luvun alkuvuosista lähtien historiaan. Yhteiskunnan jäsenenä eläminen miellettiin historiallisen jatkumon osaksi. (Arola 1996) Ennen peruskoulua yhteiskuntaoppi kuului kansakoulun jatkokurssien (siis luokan neljä jälkeen) pakollisiin oppiaineisiin. Oppikoulussa oppiaine oli historia, yhteiskuntaoppi ja taloustieto, joka siirtyi myös peruskoulun pakolliseksi oppiaineeksi. Yhteiskuntaoppia ja taloustietoa opetettiin 9. luokalla ja tuntimääräksi vakiintui 2 vuosiviikkotuntia. Vuoden 2001 tuntijaossa yhteiskuntaopin oppiaine erotettiin historiasta ja vuosiviikkotuntien määrä nostettiin kolmeen. Lisäresurssi on tarkoitettu erityisesti taloustiedon opetukseen.

Opetussuunnitelmaseurannan, tutkimusten ja selvitysten tuottama tieto yhteiskuntaopin opetuksen toteuttamisesta ja haasteista

Yhteiskuntaopin muuttumista itsenäiseksi oppiaineeksi pidetään perusteltuna. Oppiaineen lisääntynyt tuntimäärä on helpottanut huomattavasti tavoitteiden saavuttamista ja antanut mahdollisuuksia erityisesti taloustiedon opetuksen syventämiseen, havainnollistamiseen ja yhteistyöhön koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa. (HYOL 2009) Opettajat toivoivat demokratia-, media-, talous-, yrittäjä- ja oikeuskasvatuksen painotusten pohtimista samoin kuin peruskansalaistaitoja kokonaisuutena. Näitä taitoja, erityisesti osallistumaan ja vaikuttamaan oppimista sekä kansalaisen oikeuksia ja velvollisuuksia tulisi opettaa alaluokilta lähtien. (Hämeenlinna 2008) Kouluissa tarvitaan lisää opetusta yhteiskunnallisen vaikuttamisen periaatteista ja yhteiskunnasta, kuitenkin niin että vältetään instituutiokeskeisyyttä. Oppisisältöihin tarvitaan tilaa osallistumisen ja vaikuttamisen harjoittelulle eli yhteiskunnallisille taidoille tietojen rinnalla. (Löfström 2009)

Alaluokkien kansalaistaito - oppiaine sulautettiin vuoden 1994 opetussuunnitelman perusteissa ympäristö- ja luonnontieto – nimiseen oppiainekokonaisuuteen. Opettajat kokevat kansalaistaidon oppiaineen poistamisen ongelmalliseksi. (Hämeenlinna 2008)

Opetussuunnitelmaseurannan yhteydessä havaittiin koulujen opetussuunnitelmissa puutteita yhteiskuntaopin työtapojen ja arvioinnin osuuksissa. (OPH 2009) Yhteiskuntaopin taidot tulisi kuvata opetussuunnitelman perusteissa nykyistä täsmällisemmin. Samalla voisi pohtia päättöarvioinnin kriteereitä ja tavoitetasoa. (Hämeenlinna 2008) Yhteiskuntaopin taitoja voisi muotoilla esimerkiksi seuraavasti. Oppilas osaa eritellä yhteiskunnallisia ja taloudellisia asioita käsittelevää keskustelua ja siinä esiintyviä mielipide-eroja sekä punnita niiden taustalla olevia tekijöitä. Oppilas erottaa erilaisia keskustelulajeja: tosiasiat, mielipiteet, propaganda. Oppilas ymmärtää, että suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvät käytännöt ja ratkaisut eivät ole ainoita mahdollisia (vertailevaa ainesta sisältöihin). Oppilas osaa arvioida realistisesti ja rakentavasti yksilön vaikuttamismahdollisuuksia ja -keinoja yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa kysymyksissä. (Löfström 2009)

Nuorisobarometrissä (2008) selvitettiin nuorten omia kokemuksia siitä, kuinka paljon koulussa oppii erilaisia elämässä tärkeitä taitoja. Koulun koettiin antavan erityisen vähän valmiuksia lähiympäristöön vaikuttamiseen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, taloustaitoihin ja kansainvälisyyteen. (LIITE 1)

Yhteiskuntaopin asema koulussa on kompleksinen, sillä siihen suuntautuu yhtäältä paljon toiveita opiskeltavien asioiden ja taitojen (liittyen erityisesti talouteen ja politiikkaan) osalta, mutta myös yleisiä kasvatuksellisia tavoitteita kansalaisena olemiseen. Näistä jälkimmäinen on perusopetuksen keskeisimpiä yleisiä tavoitteita, mutta jonka toteuttaminen on jäänyt paljon yhteiskuntaopin oppiaineen varaan. (esim. Ahonen 2005; Rautiainen 2008)

Historian ja yhteiskuntaopin merkitys kansalaisuuteen kasvussa, kriittisen ja aktiivisen kansalaisuuden synnyttämisessä demokratiassa, on erityisen merkityksellinen (Tosh 2008). Historia ei pelkästään luo kuvaa menneestä, vaan antaa meille perspektiiviä nähdä ja uskoa mahdollisuuksiimme vaikuttaa yhteisössä. Niin historia kuin yhteiskuntaoppi antavat perustan yhteisölliselle ymmärtämiselle sekä toimimiselle yhteisössä. (Rautiainen)

Yhteiskuntaopin oppiaineen nimen muuttamisesta yhteiskuntatiedoksi on ollut keskustelua.

Kansainvälistä tutkimustietoa yhteiskuntaopin opetuksesta

Suomessa opetetaan historiallis-yhteiskunnallisia aineita huomattavasti vähemmän kuin muissa maissa. OECD:n laatimassa kansainvälisessä vertailussa 9 – 11-vuotiaille opetetaan ”social studies” eli yhteiskuntatietoa (johon tässä vertailussa sisällytetään historian oppiaine) sekä OECD- että EU-maissa keskimäärin 8 % kaikkien oppiaineiden opetukseen yhteensä käytetystä ajasta, kun Suomessa sitä opetetaan 2 % kokonaisopetusajasta. (OECD 2007)

Nuorten yhteiskunnallisia tietoja, taitoja ja asenteita mittaava kansainvälinen kouluarviointi-tutkimuksen ICCS:n loppuraportti julkaistaan kesällä 2010. Sen tulokset antavat suuntaa sille, mihin kouluissa on menty sitten vuoden 1999 CIVIC-tutkimuksen. Tällöin Suomen 14 – 15-vuotiaat nuoret olivat kansainvälisten koulusaavutustutkimusten mukaan maailman kärkitasoa yhteiskunnallisten tietojen ja taitojen osalta. Sen sijaan vähiten kiinnostuneita politiikasta ja arvostivat aktiivista kansalaistoimintaa kaikkein vähiten. (IEA-CIVICS 2001)

LÄHTEET

Ahonen, S. 2005. Opettaja kansalaisen mallina ja mentorina. Teoksessa J. Rantala ja A. Siikaniva (toim.): Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuslaitoksen haasteena. Historiallis -yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus - ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 3., 19 – 32.

Arola, P 1996. Kansalaiskasvatuksella kaaosta vastaan. Teoksessa Erilaiset koulutiet. Koulu ja Menneisyys XXXIV. Helsinki: Suomen Kouluhistoriallinen Seura.

Historian ja yhteiskuntaopin opetuksen nykytilanne kouluissa, opetussuunnitelmien toteutuminen ja muutostarpeet 2009. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton HYOL ry:n kysely historian ja luokanopettajille 12/2008 – 01/2009.

Hämeenlinna-yhteistyö 2008. Opetushallituksen ja Hämeenlinnan kaupungin opetussuunnitelmahanke. Historian ja yhteiskuntaopin oppiaineet.

IEA-CIVICS – Nuori kansalainen 2001. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto.
<http://ktl.jyu.fi/arkisto/civics/civics.htm>

Löfström, J 2009. Kommentteja historian ja yhteiskuntaopin opetussuunnitelmaan.

Myllyniemi, Sami. Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Opetusministeriö. Nuorisotutkimusverkosto. Taulukko 2, s.16. (LIITE 1)
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelu_kunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri2008.pdf

OECD 2007. Education at a Glance, 367, table D1.2a. **Instruction time per subject as a percentage of total compulsory instruction time for 9-11 year-olds (2007)** *Percentage of intended instruction time devoted to various subject areas within the total compulsory curriculum*

Opetussuunnitelma-analyysi. Vuoden 2004 opetussuunnitelman toteuttamisen seuranta. Opetushallitus 2009.

Ouakrim-Soivio, N 2009. Kommentteja historian ja yhteiskuntaopin opetussuunnitelmaan.

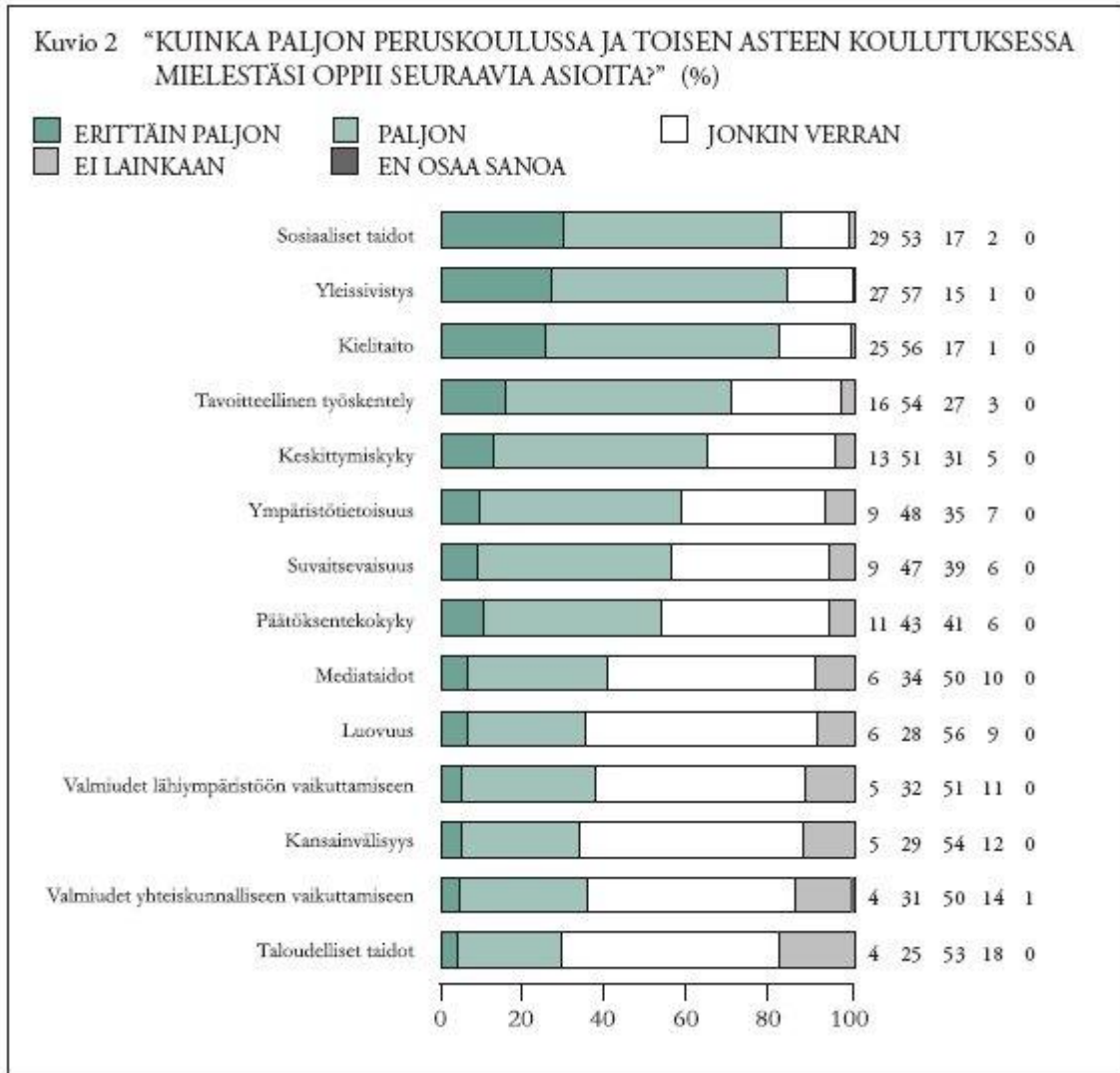
Rautiainen, M 2008. Keiden koulu? Aineenopettajaksi opiskelevien käsityksiä koulukulttuurin yhteisöllisyydestä. Jyväskylän yliopisto. Studies in Education, Psychology and Social Research 350.

Tosh, J. 2008. Why History Matters. Palgrave.

Virta, A. 2009. Ainedidaktinen symposium-esitys, Tampereen yliopisto.

Yhteiskuntaopin opetuksen toteutusmalleja, toim. Jan Löfström. Helsinki 2008. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja 2.

LIITE 1

Myllyniemi, Sami. Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Opetusministeriö. Nuorisotutkimusverkosto. Taulukko 2, s.16.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri2008.pdf

Opetushallitus

Hakaniemenranta 6, PL 380, 00531 Helsinki, puhelin 040 348 7555, faksi 040 348 7865, etunimi.sukunimi@oph.fi, www.oph.fi

Utbildningsstyrelsen

Hagnäskajen 6, PB 380, 00531 Helsingfors, telefon 040 348 7555, fax 040 348 7865, förnamn.efternamn@oph.fi, www.oph.fi